УТВЕРЖДАЮ
Проректор БУ ЧР ДПО
«Чувашский республиканский
институт образования»
Минобразования Чувашии
……………………………Ж.В. Мурзина
«29» ноября ……2021 г.

Государственная итоговая аттестация по образовательным программам основного общего образования в форме единого республиканского экзамена

Демонстрационный вариант
контрольных измерительных материалов
для проведения в 2022 году единого республиканского экзамена
по ЧУВАШСКОМУ ЯЗЫКУ

Подготовлен кафедрой чувашского языка и литературы
БУ ЧР ДПО «Чувашский республиканский институт образования»
Минобразования Чувашии

ЧĂВАШ ЧĔЛХИПЕ
2022 çулта тытмалли республикăн пĕрлехи экзаменĕн тĕслĕх варианчĕ

Тĕслĕх варианта ăнлантарни

Тĕслĕх варианта 9-мĕш класс пĕтерекенсене пулас экзамен тытăмĕпе тата йĕркипе паллаштарма хатĕрленĕ: экзамен ĕçĕн тытăмне ăнлантарнă, заданисен формипе шутне кăтартнă, экзамен ĕçĕсене хакламалли критерисене палăртнă. Пĕлӳ содержанийĕн элеменчĕсене çавăн пекех кодификаторта кăтартнă.

Итленĕ текста çывăх çырмалли изложени текстне «Чăваш чĕлхипе çырнă экзамен ĕçне хакласси» пайра илсе панă.

Вĕренекен валли хатĕрленĕ инструкци

Тĕрĕслевпе хаклав материалĕ 9 ĕçе пĕрлештерекен 3 пайран тăрать.

Экзамен ĕçĕсене тума 3 сехет те 55 минут (235 минут) уйăрнă.

1-мĕш пайра – итленĕ текста çывăх изложени çырмалла. Текста ачасем икĕ хут итлеççĕ.

Изложени текстне хуравсен 2-мĕш бланкĕ çине çырмалла.

2-мĕш пай 7 ĕçрен (2-8) тăрать. Ку пайра сăмах, предложени, текст тишкермелли ĕçсене тумалла.

Кашни ыйту хыççăн 5-шер вариант хурав панă. Вĕсенчен тĕрĕсси пĕрре е темиçе пулма пултарать. Тĕрĕс мар хурав çырсан ăна туртмалла та унпа юнашар çĕннине çырмалла.

2-8-мĕш ыйтусен хуравĕсене текстра ятарласа палăртса хăварнă вырăна çырмалла, кайран хуравсен 1-мĕш бланкĕ çине куçармалла.

Экзамен ĕçĕн 3-мĕш пайĕнче – сĕннĕ 3 темăран пĕрне суйласа илсе калăпăшĕ енчен пысăках мар ăслав сочиненийĕ хайламалла.

Сочинени текстне хуравсен 2-мĕш бланкĕ çине çырмалла.

Хуравсене хура чернилпа çырмалла.

Экзамента орфографи словарĕпе усă курма юрать. Ĕçсене тунă чух хуравăша (черновика) çырма юрать. Ĕçсене хакланă чух хуравăшра тата тĕрĕслевпе-хаклав материалĕсен текстĕнче çырнине шута илмеççĕ.

Ĕçсене тунăшăн илнĕ балсене пĕрле хушаççĕ. Май килнĕ таран ытларах ĕç туса чи нумай балл пухма тăрăшăр.

Ĕçсене туса пĕтернĕ хыççăн кашни ĕçĕн хуравĕ тĕрĕс номерпе тăнипе тăманнине пăхса тухăр.

Тимлĕ пулăр! Васкамасăр, тĕплĕ ĕçлĕр!

Ăнăçу сунатпăр сире!

1-мĕш пай

1 ***Текста тимлĕ итлĕр те ăна çывăх изложени çырăр.***

Изложенири сăмах шучĕ 70-тен кая пулмалла мар.

Изложение тирпейлĕ, уçăмлă çырăр.

2-мĕш пай

2-8-мĕш ĕçсен хуравĕ сăмах (темиçе сăмах) е цифрăсен йĕрки пулма пултарать.

2 ***Синтаксис тишкерĕвĕ.***

Текста тĕплĕ, васкамасăр вуласа тухăр.

(1)Кашни çул уявлатпăр эпир Çĕнтерӳ кунне. (2) Вăрçă çулăмĕ витĕр тухнă салтаксен йышĕ сайралансах пырать. (3)Кашни ешĕл çуркунне çĕнтерӳçĕ салтака пуç тайса асăнатпăр, чыслатпăр. (4)Çапăçу шавĕ ветеран чĕринче паян кунччен упранать. (5)Çитĕнекен ăру вара вăрçă паттăрĕсем çинчен кĕнеке, кино тăрăх кăна пĕлет.

Предложенисен грамматика никĕсне тĕрĕс палăртнă вариантсене кăтартăр.

1) *Çĕнтерӳ уявлатпăр* (1-мĕш предложени);
2) *тухнă салтаксен* (2-мĕш предложени);
3) *асăнатпăр, чыслатпăр* (3-мĕш предложени);
4) *шавĕ упранать* (4-мĕш предложени);
5) *çитĕнекен ăру* (5-мĕш предложени).

Хуравĕ: ________________________

3 ***Пунктуаци тишкерĕвĕ.***

Чарăну палли лартмалли вырăнсене кăтартакан цифрăсене çырăр.

Сасă (1) этем чунне тыткăнлатăр тесен (2) юрăçăн нумай çул (3) пĕр канăç пĕлмесĕр (4) вĕренмелле (5) ĕçлемелле (6) пуянлатмалла хăйĕн сассине (7)çĕнĕрен те (8) çĕнĕ тĕссем шырамалла.

Хуравĕ: ________________________

4 ***Синтаксис тишкерĕвĕ.***

Ял хĕрринчи йывăç çуртра пурăнакан Йăван мучин аслă мăнукĕ сăмах майлашăвĕн тĕп компонентне çырăр.

Хуравĕ: ________________________

© Чăваш Республикин Вĕренӳ тата çамрăксен политикин министерстви 2021

5 ***Орфографи тишкерĕвĕ.***

Паллă тунă сăмахсене мĕнле çырнине тĕрĕс ăнлантарнă хурав вариантсен номерĕсене çырăр.

1) ***кукăльлĕ*** – сăмах вĕçĕнчи çемçелĕх паллине хупă сасăпа пуçланакан пур аффикс умĕнче те çырмалла;
2) ***шурă-шурă*** – мăшăр сăмахсене дефиспа çырмалла;
3) ***Ункăпуç*** – пайăр ятсен сыхăнăвĕнчен пулнă ял ячĕсене пĕрле çырмалла;
4) ***тăрăшулăх*** – *-лăх/-лĕх* аффикссенче яланах пĕр *л* çырмалла;
5) ***сап-сарă*** – пĕр тан ăнлава палăртакан сăмахсен пĕрлешĕвне дефиспа çырмалла.

Хуравĕ: ________________________

Текста вуласа тухăр та 6-9-мĕш ĕçсене тăвăр.

(1)Василий Георгиевич Егоров – хисеплĕ чĕлхеçĕ, чăн-чăн чăваш юманĕ. (2)Унăн кашни кĕнеки ăслăлăхра çĕнĕ сăмах пулса тухнă: «Хальхи чăваш литература чĕлхи», «Чăваш чĕлхин этимологи словарĕ», ытти сăмах кĕнеки....

(3)...Василий Георгиевичăн черетлĕ юбилейне ирттерме Шупашкара çĕршывĕпех паллă çынсем пуçтарăннă. (4)Пĕрин хыççăн тепри мухтавлă ентешĕмĕре ăшă сăмахпа саламланă. (5)Пĕр çамрăк тĕпчевçĕ чăвашла хатĕрленĕ саламне вырăсла калас тенĕ: «Уважаемый Василий Георгиевич, Вы – настоящий чувашский дуб!..» (6)Залра ларакан халăх антăхса кулма пуçланă тет.

(7)Юманпа танлаштарни пирĕн халăхра ырă танлаштару: юман пек пул.(8)Вырăс куçĕпе пăхсан кулăшла: тупой, недалекий, как дуб.

(10)Çамрăк тĕпчевçĕн саламне чăвашлах каламалла пулнă-тăр: «Хисеплĕ Василий Георгиевич, Эсир – чăн-чăн чăваш юманĕ!..». (Э. Фомин*.)

***Эдуард Фомин** (1971) – *чăваш çыравçи, филологи наукисен кандидачĕ.*

6 ***Текст содержанийĕн тишкерĕвĕ.***

Текст содержанийĕпе хăш предложенисем тӳр килеççĕ?

1) Василий Георгиевич Егоров – хисеплĕ чĕлхеçĕ, чăн-чăн чăваш юманĕ.
2) Унăн кашни кĕнеки ăслăлăхра çĕнĕ сăмах пулса тухнă: «Хальхи чăваш литература чĕлхи», «Чăваш чĕлхин фразеологи словарĕ», ытти сăмах кĕнеки....
3) Василий Геннадиевичăн черетлĕ юбилейне ирттерме Шупашкара çĕршывĕпех паллă çынсем пуçтарăннă.
4) Пĕр çамрăк тĕпчевçĕ чăвашла хатĕрленĕ саламне тутарла калас тенĕ.
5) Юманпа танлаштарни пирĕн халăхра ырă танлаштару.

Хуравĕ: ________________________

© Чăваш Республикин Вĕренӳ тата çамрăксен политикин министерстви 2021

7 ***Илемлĕх мелĕсене тишкерни.***

Танлаштарулла предложени(сен) номерне кăтартăр.

(1) Василий Георгиевичăн черетлĕ юбилейне ирттерме Шупашкара çĕр-шывĕпех паллă çынсем пуçтарăннă.

(2) Пĕрин хыççăн тепри мухтавлă ентешĕмĕре ăшă сăмахпа саламлать.

(3) Залра ларакан халăх антăхса кулма пуçланă тет.

(4) Юманпа танлаштарни пирĕн халăхра ырă танлаштару: юман пек пул.

(5) Çамрăк тĕпчевçĕн саламне чăвашлах каламалла пулнă-тăр.

Хуравĕ: ______________________

8 ***Лексика тишкерĕвĕ.***

Хисеплĕ сăмахăн (1-мĕш предложени) синонимне текстра тупса çырăр.

Хуравĕ: ______________________

(!) **2-8-мĕш ĕçсен хуравĕсене хурав бланкне куçарса çырма ан манăр. Кашни ĕçĕн хуравĕ тĕрĕс номерпе тăнипе тăманнине тепĕр хут пăхса тухăр.**

3-мĕш пай

2-мĕш пайра вуланă текстпа усă курса 9.1, 9.2 е 9.3 ĕçсенчен пĕрне тăвăр. Хайлав çырас умĕн суйласа илнĕ ĕçĕн номерне палăртăр: 9.1, 9.2 е 9.3.

9.1 **«Василий Гергиевич Егоров – мухтавлă ентешĕмĕр»** темăпа калăпăшĕпе пысăках мар (70 сăмахран кая ан пултăр) ăслав хайлавĕ çырăр. Тема пирки хăвăр мĕн шухăшланине уçса парăр.

Хăвăр шухăшăра икĕ тĕслĕхпе (аргументпа) ĕнентерĕр: пĕр тĕслĕхне итленĕ текстран, теприне вуланă текстран илĕр. Çакна тума ăславăн ĕнентерӳ мелĕсемпе (кӳртĕм сăмахсемпе, ыйтупа хурав пĕрлĕхĕпе, пиркепе следстви, условипе следстви, тĕллевпе услови, хирĕçлев çыхăнăвне палăртакан чĕлхе мелĕсемпе) сахалтан та икĕ хут усă курăр.

Тĕслĕхе предложение цитатăласа е унăн номерне кăтартса илсе парăр.

Сочинени калăпăшĕ 70 сăмахран кая пулмалла мар.

Енчен те эсир экзаменра итленĕ тата вуланă текстсене ним улăштармасăр çырса илетĕр пулсан ĕçĕре 0 балл лартса хаклаççĕ.

Сочинение тирпейлĕ, уçăмлă çырăр.

9.2 Вуланă текстра палăртнă ***«Çамрăк тĕпчевçĕн саламне чăвашлах каламалла пулнă-тăр: «Хисеплĕ Василий Георгиевич, Эсир – чăн-чăн чăваш юманĕ!..»*** шухăша уçса парса калăпăшĕпе пысăках мар (70 сăмахран кая ан пултăр) ăслав хайлавĕ çырăр.

Хăвăр шухăшăра вуланă текстри икĕ тĕслĕхпе (аргументпа) ĕнентерĕр: Çакна тума ăславăн ĕнентерӳ мелĕсемпе (кӳртĕм сăмахсемпе, ыйтупа хурав пĕрлĕхĕпе, пиркепе следстви, условипе следстви, тĕллевпе услови, хирĕçлев çыхăнăвне палăртакан чĕлхе мелĕсемпе) сахалтан та икĕ хут усă курăр.

Тĕслĕхсене предложение цитатăласа е унăн номерне кăтартса илсе парăр.

Сочинени калăпăшĕ 70 сăмахран кая пулмалла мар.

Енчен те эсир экзаменра вуланă текста ним улăштармасăр çырса илетĕр пулсан ĕçĕре 0 балл лартса хаклаççĕ.

Сочинение тирпейлĕ, уçăмлă çырăр.

9.3 ***Ентеш*** тенине Эсир мĕнле ăнланатăр? Хăвăр панă определение уçса парăр. **«Кам вăл ентеш?»** темăпа калăпăшĕпе пысăках мар (70 сăмахран кая ан пултăр) ăслав хайлавĕ çырăр. Тезис вырăнне Хăвăр панă определенипе усă курăр. Тезиса аргументлама икĕ тĕслĕхпе (аргументпа) усă курăр: пĕр тĕслехне вуланă текстран, теприне Хăвăр пурнăçăр опытĕнчен илĕр. Çакна тума ăславăн ĕнентерӳ мелĕсемпе (кӳртĕм сăмахсемпе, ыйтупа хурав пĕрлĕхĕпе, пиркепе следстви, условипе следстви, тĕллевпе услови, хирĕçлев çыхăнăвне палăртакан чĕлхе мелĕсемпе) сахалтан та икĕ хут усă курăр.

Тĕслĕхе предложение цитатăласа е унăн номерне кăтартса илсе парăр.

Сочинени калăпăшĕ 70 сăмахран кая пулмалла мар.

Енчен те эсир экзаменра итленĕ тата вуланă текстсене ним улăштармасăр çырса илетĕр пулсан – ĕçĕре 0 балл лартса хаклаççĕ.

Сочинение тирпейлĕ, уçăмлă çырăр.

(!) **Кашни ĕçĕн хуравĕ тĕрĕс номерпе тăнипе тăманнине тепĕр хут пăхса тухăр.**

Чăваш чĕлхипе çырнă экзамен ĕçĕсене хакласси

1-мĕш пай

Итлемелли текст

Пĕтĕм тĕнче пĕлекен Василий Георгиевич Егоров профессор чĕлхе ăсти миçе чĕлхе пĕлнине шутласшăн пултăм. Çирĕм икке çитрĕм: чăваш, вырăс, тутар, узбек, казах, азербайджан, турккă, монгол, француз, латин, грек чĕлхисем...

Арабла вулама та, калаçма та, çырма та пултарнă мухтавлă ентешĕмĕр. Сирире чылай хушă арабсене вырăсла вĕрентнĕ. Сакăр вунна çывхарса пынă чух ăна Берлин университетне лекци вулама чĕннĕччĕ. Каяймарĕ: тухтăрсем ирĕк памарĕç. Çук, çирĕм икĕ чĕлхерен те ытларах пĕлнĕ пулас чăваш чĕлхи ăсталăхĕн ват аслашшĕ.

Профессора ыйту панăччĕ:

– Хăвăр пĕлекен чĕлхесенчен чи илемли хăшĕ?

– Тăван чĕлхе.

– Чи пуянни мĕнле чĕлхе?

– Тăван чĕлхе.

Татах ыйтрăм:

– Чи юратнă чĕлхе хăшĕ?

Виçĕ ыйту – пĕр хурав, пĕр сăмах. Çичĕ ыйту пулсан та хуравĕ çавах юлатчĕ-ши? Сăмахĕсем пĕрех те, çапах та çичĕ хутчен каласан та йăлăхтарас çук. Аннемĕрĕн çепĕç сăмахĕ-çке, унăн ăшă кулли-çке, аннемĕрĕн хитре юрри-çке, хÿхĕм такмакĕ-çке, чечен тĕрри-çке тăван чĕлхере. Анне хăй-çке.

(Г. Волков çырни тăрăх.)

137 сăмах

1-мĕш ĕçе хакламалли критерисем
Изложени текстĕнчи микротемăсем

1-мĕш таблица

Абзац номерĕ	Микротема
1	Пĕтĕм тĕнче пĕлекен Василий Георгиевич Егоров профессор нумай чĕлхе пĕлнĕ: чăваш, вырăс, тутар, узбек, казах, азербайджан, турккă, монгол, француз, латин, грек чĕлхисем...
2	Мухтавлă ентешĕмĕр Сирире арабсене вырăсла вĕрентнĕ, ăна Берлин университетне лекци вулама чĕннĕ. Çирĕм икĕ чĕлхерен те ытларах пĕлнĕ пулас чăваш чĕлхи ăсталăхĕн ват аслашшĕ.
3	Ентешĕмĕршĕн хăй пĕлекен чĕлхесенчен чи илемли, чи пуянни, чи юратни тăван чĕлхе пулнă, мĕншĕн тесен тăван чĕлхере анне сăмахĕ, кулли, юрри-такмакĕ, тĕрри... Анне хăй-çке.

© Чăваш Республикин Вĕренÿ тата çамрăксен политикин министерстви 2021

Изложение хакламалли критерисем

2-мĕш таблица

И1	**Изложенире оригинал текстăн содержанийĕ палăрни**	
	Текст содержанийĕ пĕртте пăсăлман, 1-мĕш таблицăра палăртнă пур микротемăна та уçса панă	2
	Текстăн тĕп содержанине уçса панă, анчах пĕр микротемăна сиктерсе хăварнă е хушса панă.	1
	Текстăн тĕп содержанине уçса панă, анчах пĕр микротемăран ытларах сиктерсе хăварнă е хушса панă.	0
И2	**Оригинал текстăн содержанине уçса панă чухнехи шухăш туллилĕхĕ, пуплев çыхăнулăхĕ**	
	Ĕçре шухăш туллилĕхĕ, пуплев çыхăнулăхĕ палăрать, логика йăнăшĕсем çук; текста абзацсене пайланă чухне йăнăшсем çук.	2
	Ĕçре шухăш туллилĕхĕ, пуплев çыхăнулăхĕ палăрать, анчах логика йăнăшĕ 1 пур, тата/е абзацсем тунă чух 1 йăнăш кайнă.	1
	Ĕçре шухăш çыхăнулăхĕ палăрать, анчах логика йăнăшĕ 1-рен ытла тунă, тата/е абзацсем тунă чух 2 йăнăш кайнă.	0
И3	**Пуплев тĕрĕслĕхĕ, уçăмлăхĕ**	
	Шухăша тĕрĕс те ăнланмалла уçса пама шкул ачи йышлă лексикăпа, тĕрлĕ грамматика хатĕрĕсемпе усă курнă.	2
	Ачан сăмах пуянлăхĕ пур, анчах пĕрешкел грамматика хатĕрĕсемпе вĕçĕмсĕр усă курни сисĕнет.	1
	Сăмах çÿпçи чухăн, пĕрешкел грамматика хатĕрĕсемпе вĕçĕмсĕр усă курнă.	0
	Пур критерие те (И1–И3) тулли тивĕçтерсе çырнăшăн пухнă пĕтĕм балл сумми	**6**

Тĕрĕс çырма пĕлнине изложенипе сочинени тăрăх иккĕшне те пĕхса уйрăммăн хаклаççĕ (7-мĕш таблица).

2-мĕш пай

2-мĕш пайăн ĕçсене **тĕрĕс** тусан шкул ачи кашни ĕçшĕн 1-ер балл илет. Хурав **тĕрĕс пулмасан е вăл пачах пулмасан** – 0 балл лартаççĕ.

3-мĕш таблица

Ĕç номерĕ	Тĕрĕс хурав
2	34<е>43
3	567<е>çак цифрăсен кирек мĕнле йĕрки
4	аслă мăнукĕ
5	14<е>41
6	15<е>51
7	4
8	мухтавлă

© Чăваш Республикин Вĕренÿ тата çамрăксен политикин министерстви 2021

3 пай

9-мĕш (9.1, 9.2 е 9.3) ĕçе хакламалли критерисем

9.1-мĕш ĕçе хакламалли критерисем

9.1-мĕш ĕçе (ăслав сочиненине) çак критерисемпе хаклаççĕ.

4-мĕш таблица

№	Ăслав сочинение хакламалли критерисем	Балсем
С1	**Ача çырнă ĕç сĕннĕ темăпа тӳр килни**	
	Сочинени содержанийĕ сĕннĕ темăпа тӳр килет.	2
	Сочинени содержанийĕ сĕннĕ темăпа тӳр килет, анчах çырнă текстра темăран пăрăннă 1 вырăн пур.	1
	Сочинени панă темăпа тӳр килмест, е ача ĕçĕнче темăран пăрăннă 2 е ытларах вырăн пур.	0
С2	**Шкул ачин шухăшĕ палăрни**	
	Текст авторĕсен позицине йышăнса е хăй шухăшне хӳтĕлесе шкул ачи хăйĕн позицине уçăмлă кăтартать.	2
	Текст авторĕсен позицине йышăнса е хăй шухăшне хӳтĕлесе шкул ачи хăйĕн позицине уçăмлă кăтартаймасть.	1
	Вуланă тата итленĕ текстсем пирки шкул ачи хăй шухăшне каламасть е хăй позицийĕ çинчен ячĕшĕн çеç *Эпĕ авторсемпе килĕшетĕп. Эпĕ авторсемпе килĕшместĕп* йышши предложенисем çырса çырлахать.	0
С3	**Сочинени пуплевĕн ăслав тĕсне тӳр килни**	
	Сочинени пуплевĕн ăслав тĕсĕпе тӳр килет, шухăша çирĕплетме 2 (пĕр тĕслĕхне итленĕ текстран, теприне вуланă текстран илнĕ) аргументпа усă курнă.	2
	Сочинени пуплевĕн ăслав тĕсĕпе тӳр килет, анчах 1 аргументпа кăна усă курнă.	1
	Ăслава пăхăнман текст хайланă.	0
С4	**Шухăш пĕр пĕтĕмлĕхĕ, пуплев сыхăнулăхĕ тата шухăшсене йĕркипе уçса пыни**	
	Ĕçре шухăш туллилĕхĕ, пуплев çыхăнулăхĕ палăрать, логика йăнăшĕсем çук; текста абзацсене пайланă чухне йăнăшсем çук.	2
	Ĕçре шухăш туллилĕхĕ, пуплев сыхăнулăхĕ палăрать, анчах логика йăнăшĕ 1 пур, тата/е абзацсем тунă чух 1 йăнăш кайнă.	1
	Ĕçре шухăш çыхăнулăхĕ палăрать, анчах логика йăнăшĕ 1-рен ытла тунă, тата/е абзацсем тунă чух 2 йăнăш кайнă.	0
С5	**Пуплев тĕрĕслĕхĕ, уçăмлăхĕ**	
	Шухăша тĕрĕс те ăнланмалла уçса пама йышлă лексикăпа, тĕрлĕ грамматика хатĕрĕпе усă курнă.	2
	Ачан сăмах пуянлăхĕ пур, анчах пĕрешкел грамматика хатĕрĕпе усă курнă.	1
	Сăмах çӳпçи чухăн, пĕрешкел грамматика хатĕрĕпе вĕçĕмсĕр усă курнă.	0
	Сочинени çырса пухнă пĕтĕм балл сумми (С1–С5 критерисемпе)	**10**

Асра тытăр! Экзаменра итленĕ тата вуланă текстсене ним улăштармасăр çырса илнĕ пулсан ĕçе **0** балл лартса хаклаççĕ. Тĕрĕс çырма пĕлнине изложенипе сочинени тăрăх иккĕшне те пăхса уйрăммăн хаклаççĕ (7-мĕш таблица).

© Чăваш Республикин Вĕренӳ тата çамрăксен политикин министерстви 2021

9.2-мĕш ĕçе хакламалли критерисем

9.2-мĕш ĕçе (ăслав сочиненине) çак критерисемпе хаклаççĕ.

5-мĕш таблица

№	Ăслав сочинение хакламалли критерисем	Балсем
С1	**Вуланă текстра палăртнă шухăша уçса пани**	
	Вуланă текстра палăртнă шухăша тĕрĕс уçса панă.	2
	Вуланă текстра палăртнă шухăша пĕтĕмĕшле тĕрĕс уçса панă, анчах çырнă текстра темăран пăрăннă 1 вырăн пур.	1
	Вуланă текстра палăртнă шухăша тĕрĕс уçса паман, е çырнă текстра темăран пăрăннă 2 е ытларах вырăн пур.	0
С2	**Шкул ачин шухăшĕ палăрни**	
	Текст авторĕсен позицине йышăнса е хăй шухăшне хӳтĕлесе шкул ачи хăйĕн позицине уçăмлă кăтартать.	2
	Текст авторĕсен позицине йышăнса е хăй шухăшне хӳтĕлесе шкул ачи хăйĕн позицине уçăмлă кăтартаймасть.	1
	Вуланă тата итленĕ текстсем пирки шкул ачи хăй шухăшне каламасть е хăй позицийĕ çинчен ячĕшĕн çеç *Эпĕ авторсемпе килĕшетĕп. Эпĕ авторсемпе килĕшместĕп* йышши предложенисем çырса çырлахать.	0
С3	**Сочинени пуплевĕн ăслав тĕсне тӳр килни**	
	Сочинени пуплевĕн ăслав тĕсĕпе тӳр килет: текст тĕп шухăша (тезиса) пăхăнать, ку шухăша çирĕплетме вуланă текстран илнĕ 2 аргументпа усă курнă.	2
	Сочинени пуплевĕн ăслав тĕсĕпе тӳр килет, анчах 1 аргументпа кăна усă курнă.	1
	Ăслава пăхăнман текст хайланă.	0
С4	**Шухăш пĕр пĕтĕмлĕхĕ, пуплев сыхăнулăхĕ тата шухăшсене йĕркипе уçса пыни**	
	Ĕçре шухăш туллилĕхĕ, пуплев çыхăнулăхĕ палăрать, логика йăнăшĕсем çук; текста абзацсене пайланă чухне йăнăшсем çук.	2
	Ĕçре шухăш туллилĕхĕ, пуплев сыхăнулăхĕ палăрать, анчах логика йăнăшĕ 1 пур, тата/е абзацсем тунă чух 1 йăнăш кайнă.	1
	Ĕçре шухăш çыхăнулăхĕ палăрать, анчах логика йăнăшĕ 1-рен ытла тунă, тата/е абзацсем тунă чух 2 йăнăш кайнă.	0
С5	**Пуплев тĕрĕслĕхĕ, уçăмлăхĕ**	
	Шухăша тĕрĕс те ăнланмалла уçса пама йышлă лексикăпа, тĕрлĕ грамматика хатĕрĕпе усă курнă.	2
	Ачан сăмах пуянлăхĕ пур, анчах пĕрешкел грамматика хатĕрĕпе усă курнă.	1
	Сăмах çӳпçи чухăн, пĕрешкел грамматика хатĕрĕпе вĕçĕмсĕр усă курнă.	0
	Сочинени çырса пухнă пĕтĕм балл сумми (С1–С5 критерисемпе)	**10**

Асра тытăр! Экзаменра итленĕ тата вуланă текстсене ним улăштармасăр çырса илнĕ пулсан ĕçе **0** балл лартса хаклаççĕ. Тĕрĕс çырма пĕлнине изложенипе сочинени тăрăх иккĕшне те пăхса уйрăммăн хаклаççĕ (7-мĕш таблица).

© Чăваш Республикин Вĕренӳ тата çамрăксен политикин министерстви 2021

9.3-мĕш ĕçе хакламалли критерисем

9.3-мĕш ĕçе (ăслав сочиненине) çак критерисемпе хаклаççĕ.

6-мĕш таблица

№	Ăслав сочинение хакламалли критерисем	Балсем
С1	**Сăмах пĕлтерĕшне ăнлантарса пани**	
	Ача сăмахăн определенине çырнă, пĕлтерĕшне ăнлантарса панă.	2
	Ача сăмахăн определенине çырнă, анчах пĕлтерĕшне ăнлантарса паман.	1
	Ача сăмахăн определенине тĕрĕс çырман е пĕлтерĕшне ăнлантарса паман.	0
С2	**Шкул ачин шухăшĕ палăрни**	
	Текст авторĕсен позицине йышăнса е хăй шухăшне хӳтĕлесе шкул ачи хăйĕн позицине уçăмлă кăтартать.	2
	Текст авторĕсен позицине йышăнса е хăй шухăшне хӳтĕлесе шкул ачи хăйĕн позицине уçăмлă кăтартаймасть.	1
	Вуланă тата итленĕ текстсем пирки шкул ачи хăй шухăшне каламасть е хăй позицийĕ çинчен ячĕшĕн çеç *Эпĕ авторсемпе килĕшетĕп. Эпĕ авторсемпе килĕшместĕп* йышши предложенисем çырса çырлахать.	0
С3	**Сочинени пуплевĕн ăслав тĕсне тӳр килни**	
	Сочинени пуплевĕн ăслав тĕсĕпе тӳр килет: текст тĕп шухăша (тезиса) пăхăнать, ку шухăша çирĕплетме 2 (пĕр тĕслĕхне вуланă текстран, теприне пурнăç опытĕнчен илнĕ) аргументпа усă курнă.	2
	Сочинени пуплевĕн ăслав тĕсĕпе тӳр килет, анчах 1 аргументпа кăна усă курнă.	1
	Ăслава пăхăнман текст хайланă.	0
С4	**Шухăш пĕр пĕтĕмлĕхĕ, пуплев çыхăнулăхĕ тата шухăшсене йĕркипе уçса пыни**	
	Ĕçре шухăш туллилĕхĕ, пуплев çыхăнулăхĕ палăрать, логика йăнăшĕсем çук; текста абзацсене пайланă чухне йăнăшсем çук.	2
	Ĕçре шухăш туллилĕхĕ, пуплев çыхăнулăхĕ палăрать, анчах логика йăнăшĕ 1 пур, тата/е абзацсем тунă чух 1 йăнăш кайнă.	1
	Ĕçре шухăш çыхăнулăхĕ палăрать, анчах логика йăнăшĕ 1-рен ытла тунă, тата/е абзацсем тунă чух 2 йăнăш кайнă.	0
С5	**Пуплев тĕрĕслĕхĕ, уçăмлăхĕ**	
	Шухăша тĕрĕс те ăнланмалла уçса пама йышлă лексикăпа, тĕрлĕ грамматика хатĕрĕпе усă курнă.	2
	Ачан сăмах пуянлăхĕ пур, анчах пĕрешкел грамматика хатĕрĕпе усă курнă.	1
	Сăмах çӳпçи чухăн, пĕрешкел грамматика хатĕрĕпе вĕсĕмсĕр усă курнă.	0
	Сочинени çырса пухнă пĕтĕм балл сумми (С1–С5 критерисемпе)	**10**

Асра тытăр! Экзаменра итленĕ тата вуланă текстсене ним улăштармасăр çырса илнĕ пулсан ĕçе **0** балл лартса хаклаççĕ. Тĕрĕс çырма пĕлнине изложенипе сочинени тăрăх иккĕшне те пăхса уйрăммăн хаклаççĕ (7-мĕш таблица).

© Чăваш Республикин Вĕренӳ тата çамрăксен политикин министерстви 2021

Тĕрĕс çырма пĕлнине хакламалли критерисем

Тĕрĕс çырма пĕлнине изложенипе сочинени тăрăх иккĕшне те пăхса уйрăммăн хаклаççĕ. Паллах, пысăк, пĕчĕк тата пĕрешкел йăнăшсене (халь усă куракан хаклав виçисене тĕпе хурса) шута илмелле.

7-мĕш таблица

Тĕрĕс çырма пĕлнине çак критерисемпе хаклаççĕ.

№	Тĕрĕс çырма пĕлнине хакламалли критерисем	Балсем
Г1	***Орфографи нормисене пăхăнни***	
	Орфографи йăнăшĕсем çук, е 1-2 йăнăш пур	2
	3-4 йăнăш пур	1
	5 е ытларах йăнăш пур	0
Г2	***Пунктуаци нормисене пăхăнни***	
	Пунктуаци йăнăшĕсем çук, е 1-2 йăнăш пур	2
	3-4 йăнăш пур	1
	5 е ытларах йăнăш пур	0
Г3	***Грамматика нормисене пăхăнни***	
	Грамматика йăнăшĕсем çук, е 1-2 йăнăш пур	2
	3-4 йăнăш пур	1
	5 е ытларах йăнăш пур	0
Г4	***Пуплев нормисене тытса пыни***	
	Пуплев йăнăшĕсем çук, е 1-2 йăнăш пур	2
	3-4 йăнăш пур	1
	5 е ытларах йăнăш пур	0
Ф1	***Факт тĕлĕшĕнчен тĕрĕс çырни***	
	Факт йăнăшĕсем çук	2
	1 йăнăш пур	1
	2 е ытларах йăнăш пур	0
Изложенипе сочинени çырса пухнă пĕтĕм балл сумми (Г1–Г4, Ф1 критерисемпе)		**10**

Тĕрĕс çырма пĕлнине хакланă чухне (ГК1–ГК4) **изложенипе сочинени калăпăшне** шута илес пулать. 7-мĕш таблицăра кăтартнă нормăсемпе изложенипе сочиненире усă курнă сăмахсен пĕтĕм йышĕ сахалтан та 140 пулсан хакламалла. Изложенипе сочиненири сăмахсен пĕтĕм йышĕ 70-139 пулсан – кашни критерипе 1-ер балран ытларах лартма юрамасть.

Изложенипе сочиненири сăмахсен пĕтĕм йышĕ 70-139 пулсан **1 балл** лартма çак условисем кирлĕ:

Г1 – орфографи йăнăшĕсем çук (е 1 пĕчĕк йăнăш пур);
Г2 – пунктуаци йăнăшĕсем çук (е 1 пĕчĕк йăнăш пур);
Г3 – грамматика йăнăшĕсем çук;
Г4 – пуплев йăнăшĕсем çук.

© Чăваш Республикин Вĕренӳ тата çамрăксен политикин министерстви 2021

Изложенипе сочиненири сăмахсен пĕтĕм йышĕ 70-тен сахалтарах пулсан – ĕçе туман тесе йышăнаççĕ, 0 балл лартса хаклаççĕ.

Ача изложение е сочинение çырман пулсан çакăн пек хакламалла:

– изложенипе сочиненири сăмахсен пĕтĕм йышĕ 140 сăмахран сахал пулмасан Г1–Г4 критерисем тăрăх 7-мĕш таблицăра кăтартнă нормăсемпе хакламалла;

– изложенипе сочиненири сăмахсен пĕтĕм йышĕ 70-139 пулсан – Г1–Г4 критерисем тăрăх 1-ер балран ытларах лартма юрамасть;

– изложенипе сочиненири сăмахсен пĕтĕм йышĕ 70-тен сахалтарах пулсан – ĕçе 0 балл лартса хаклаççĕ.

Кашни критерипе **чи пысăк балл** илсен – экзамен ĕçĕшĕн 9-мĕш класс ачи **пĕтĕмпе 33 балл** пухĕ.

Тĕп вĕренĕвĕн вĕренÿ программисемпе патшалăхăн пĕтĕмлетÿ аттестацине ирттермелли йĕркепе (Раççей Çутĕç министерстви тата Рособрнадзор 2018 çулхи чÿкĕн 07-мĕшĕнче кăларнă 189/1513 №-лĕ приказ) килĕшÿллĕн кашни ĕçе пĕрпĕринпе канашламасăр икĕ эксперт тĕрĕслет. Енчен те вĕсем лартнă балсем тÿр килмесн ĕçе виççĕмĕш эксперт тепĕр хут пăхса тухса хак парать.

Виççĕмĕш эксперта предмет комиссийĕн председателĕ экзамен ĕçне маларах тĕрĕслемен экспертсенчен палăртать.

Виççĕмĕш эксперта экзамен ĕçне маларах тĕрĕсленĕ экспертсем лартнă балсемпе паллаштараççĕ. Виççĕмĕш эксперт лартнă балл татăклă шутланать, ун хыççăн урăх тĕрĕслемеççĕ.

Пĕтĕм ĕçе тĕрĕслесе икĕ эксперт лартнă хаклав 10 е ытларах балпа уйрăлса тăрать пулсан виççĕмĕш эксперт 1-9-мĕш ĕçсене кашни критери тăрăх тепĕр хут тĕрĕслет.